

המבט הפנימי

מאורעות הזמן מבעל בלבבי משכן אבנה

מלחמה - אתחלתא דגאולה (תגילה יז ע"ב)

עמוד א

מִלְחָמָה - מָוֶת

כתיב (ישעיהו כב, ב) תִּשְׁאוֹת מְלָאָה עִיר הוֹמִיָּה קִרְיָה עֲלִיזָה חֲלִילָהּ לֹא חֲלָלָהּ חֶרֶב וְלֹא מָתָי מִלְחָמָה: ועוד כתיב (שמואל א כו, י) וַיֵּאמֶר דָּוִד חֵי ה' כִּי אִם ה' יִגְפְּנוּ אוֹ יוֹמוֹ יָבוֹא נִמְתָּ אוֹ בְּמִלְחָמָה יֵרֵד וְנִסְפָּה:

מתי מִלְחָמָה

מצאנו שכל מקום שיש בו מלחמה שם יש מיתה, כמ"ש בתורת המנחה (לר"י סקלי דרשה טז, ענין יוסף) וז"ל, שכל מקום שאין שם שלום יש מלחמה דכתיב (מלכים א ב, ה) וַיִּשָּׁם דָּמֵי מִלְחָמָה בְּשֵׁלֶם, וכל מקום שיש מלחמה יש מיתה, עכ"ל. וכן כתב הרמב"ן (דברים כ, ד - ה) וז"ל, אבל השוטרים ידברו בנוהג שבעולם פן ימות בְּמִלְחָמָה - כי בדרך הארץ בכל המלחמות ימותו אנשים גם מכת הנוצחים, עכ"ל. אולם אין הכרח שיהיה מיתה בצד המנצחים, כמ"ש בפירוש ר"י סגי נהור (ספ"י פ"ד) וז"ל, יש מלחמה שהיא לטובת הנלחם, ואין בה מיתה ולא צער, (כגון) מלחמת דוד עם גולת, עכ"ל.

והיות שבמקום מלחמה מצוי בה מיתה, לפיכך בירך משה את שבט ראובן, היוצא ראשון למלחמה; (דברים לג, ו) יְחִי רְאוּבֵן וְאֵל יִמֵּת וְיִהְיֶה מִתּוֹ מִסְפָּר. וכמו שביאר הרבינו בחיי (שם ד"ה ויתכן לפרש), וז"ל, יְחִי רְאוּבֵן וְאֵל יִמֵּת, שישלח ויחיה במלחמתו ולא ימות אחד מהם במלחמה, עכ"ל. וכן פירש האדרת אליהו (שם), וז"ל, התפלל עליהם שלא ימותו במלחמה, ואל ימותו בידי שמים, אלא יבואו לביתם בשלום, עכ"ל.

במִלְחָמָה יֵרֵד וְנִסְפָּה

ובמקום המלחמה נספה גם מי שטרם מלאו ימיו, כמ"ש רבינו בחיי (דברים כ, ז), וז"ל, פֶּן יָמוּת בְּמִלְחָמָה. כלומר בלא יומו, ומכאן שהמת במלחמה מת בלא יומו, וכן אמר הכתוב: (שמואל א כו, י) "או יומו יבוא נמת או במלחמה ירד ונספה", עכ"ל.

וכן כתב באריכות בשו"ת רשב"ש (סימן קצה), וז"ל, כל אדם יש לו קץ קצוב מספר ימי חייו, ודבר זה כתוב בתורה (שמות כג, כו) אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא, שנוי בנביאים (ישעיהו לח, ה) הִנְנִי יוֹסֵף עַל יָמֶיךָ, משולש בכתובים (תהלים לט, ה) הוֹדִיעֲנִי ה' קִצִּי וכו'. על כן אני אומר לפי קוצר שכלי, מי שאין בידו עבירה מחייבת מיתה וקוצר ימים מהעקר, נשאר על הקץ הקצוב מספר ימי חייו. ובראש השנה אינו נדון לא בחיים ולא במות, אבל נשאר על הקץ הקצוב, ובתום קצו ימות אם אין לו מצוה מחייבת אריכות ימיו וכו'. ועל זה שלא נדון בראש השנה בחיים ובמות נאמר בתורה (דברים כ, ה) פֶּן יָמוּת בְּמִלְחָמָה וכו', ועוד נתבאר זה מאמרם (שמואל א כו, י) חֵי ה' כִּי אִם ה' יִגְפְּנוּ אוֹ יוֹמוֹ יָבוֹא נִמְתָּ אוֹ בְּמִלְחָמָה יֵרֵד וְנִסְפָּה, יומו יבוא, הוא הקץ הקצוב, ה' יגפנו; היא המיתה האלהית, ובמלחמה ירד ונספה; היא המיתה המקרית, כפי דעתם של קצת מהפילוסופים, וכמו שכתב א"א הרשב"י ז"ל בפ"ה למסכת אבות וכו'. ואשר לא נכנס ביום הדין בחיים ובמות נשאר בחק האפשר במיתת מגפה ובמיתת דומיהם או מיתה טבעית על ידי רוע הנהגה, וזהו שאמר עליו החכם (משלי יג, כג) וַיֵּשׁ נִסְפָּה בְּלֹא מִשְׁפָּט, עכ"ל.

וביאר המהר"ל (חידושי אגדות ר"ה ג' ספרים נכתבים ד"ה אבל יותר מסתבר) וז"ל, הצדיק נכתב לחיים שיהיה לו מן השי"ת החיים. וכן הרשע שיהיה לו מן השי"ת [המיתה], ונכתב למיתה. ואין הפירוש שיהיה מת בשנה זאת הרשע, (רק) שהחיים אשר נתן השי"ת אליו בעת תולדתו אינו מבטל ממנו מאחר שכבר זכה בזה. רק שנכתב למיתה דהיינו המיתה שהיא מן השי"ת. כי אף שהמערכת נותן חיים לאדם, כיון שנגזר על הרשע המיתה מן השי"ת, והוא מסלק ממנו החיים אשר יש לאדם מן השי"ת בזה יש עליו כמה מסטינים ומקטרגים, ולכל הפחות אם נמצא השעה שאין המערכות מגין עליו. כי לא כל שעה מערכת שלו מגין עליו, כי ימצא לו שעה ג"כ שיש לאדם מערכת כללי טוב, והרי יש שעות שאפשר שאינם טוב. ובאותו רגע ובאותה שעה חל עליו דין המיתה שהוא מן השי"ת, ומת. וזה פירוש; רשעים נכתבים למיתה, ולא אמר רשעים נכתבים שימותו. אלא ר"ל רשעים גמורים נכתבים למיתה, פירוש; כי הרשעים נכתבים ונגמרים למיתה מן השי"ת ופוסק לו גזר דין למיתה. ואין כאן קביעת יום וקביעת שעה באיזה זמן ימות, אלא שנגזר לו גזר דין שימות, והדין יוצא לפעל באיזה זמן אשר ראוי. וכן צדיקים גמורים נכתבים לחיים, שפוסק גזר דין של חיים מן השי"ת שיתן לו חיים, ואם יש לו רוע מזל או חולשה בעצמו מ"מ הצדיק נכתב לחיים מן השי"ת וכל שאפשר שיהיה מגין עליו, מגין עליו, עכ"ל.

^א ביאר המלבי"ם (ישעיהו, שם) את ההבדל בין מתי מִלְחָמָה לחללי חֶרֶב, וז"ל, הנופלים בעת המלחמה בשדי המערכה נקראים מתי מִלְחָמָה, והנופלים בחרב אויב בעיר אחר הכיבוש נקראים חללי חֶרֶב, עכ"ל. אולם עין מהרש"א (תענית יא ע"א) וז"ל, ובסיפיה דקרא (איוב ה, כ) וּבְמִלְחָמָה מִיַּד חֶרֶב נִחָא לֵיה, דצרת מלחמה היא החרב גופיה גם בלא מיתה, עכ"ל.

^ב וכן דנו הפוסקים אם היורד למלחמה איתרע ליה חזקת חיים, ואכמ"ל.

^ג ועין העמק דבר (דברים לג, ו), וז"ל, וְאֵל יִמֵּת, משום דבדרך מלחמה טבעית אפילו המנצחים לא ינקו רע לאבד כמה נפשות במלחמה, על כן ביקש משה שראובן יחי. יצליח במלחמה, וְאֵל יִמֵּת. שתהיה ההשגחה עליו לטובה שאל ימות כלל, עכ"ל.

^ד ופירש רד"ק (שמואל א כו, י), וז"ל, או בְּמִלְחָמָה יֵרֵד וְנִסְפָּה - ונספה טרם יומו הקצוב לו, כי באלה שני הפנים ימות אדם טרם יומו, או בחולי או בחרב, עכ"ל.

^ה עין רמב"ן (שמות כג, כה), וז"ל, אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא. שלא ימות במלחמה או במגפה בשנוי האור רק בזקנה שימלא ימים כמספר אשר הם חיי האדם בדורותיו, עכ"ל.

^ו ועין מלבי"ם (שמואל א כו, י), וז"ל, בא' מג' דרכים שהמיתה אפשרית, או על ידי מגפה לפני קצו, או על ידי מיתה טבעית כי קצו קרוב, או על ידי מלחמה, עכ"ל.

^ז ועין רמב"ן (דברים כ, ז), וברבינו בחיי (שם).

המבט הפנימי

מאורעות הזמן מבעל בלבבי משכן אבנה

מלחמה - אתחלתא דגאולה (מגילה יז"ב)

עמוד ב

יגרום ליה חובא ויתקטיל בקרבא

אולם למדו אותנו חז"ל שאין מיתה בלא חטא, כמ"ש באלשיך (שמואל א כו, י) וז"ל, תורתנו הקדושה למדנו כי אין מיתה המלחמה מקרית, כי אם על עון, כאומרו (דברים כ, ח) מי הקאיש הקרא כו', שהוא מעבירות שבידו (סוטה מד ע"א), ילך וישוב פן ימות במלחמה, הנה כי אם אין עבירה בידו לא ימות, עכ"ל.^ח

ומצאנו בדברי רבותינו שמנו כמה חטאים שמחמתם אדם מת במלחמה;

שאינו שומע אל הכהן; כמ"ש בילקוט שמעוני (תורה פרשת שופטים רמז תתקכג), וז"ל, פן ימות במלחמה אם אינו שומע לדברי כהן, סוף שהוא מת במלחמה, עכ"ל.^ט

המענה את היתום והאלמנה; כמ"ש רמב"ן (שמות כב, כא), וז"ל, אבל ענש בכאן (פ' אלמנה ויתום לא תענון) שיהרג אותם בחרב אויב או במלחמה ירד ונספה, עכ"ל.

מי שלא שם מזוזה על פתח ביתו; כמ"ש תרגום ליונתן (דברים כ, ה), וז"ל, מאן גברא די בנא ביתא סדמא וקא קבע ביה מזוזתא לשכללותיה יתה ויתוב לביתיה דלקא יגרום ליה חובא ויתקטיל בקרבא, עכ"ל.

וכן השח בין תפילין של יד לתפילין של ראש חוזר מעורכי המלחמה (סוטה מד ע"ב). וכתב רבינו ירוחם (קובץ שיטות קמאי שם), וז"ל, אסור לדבר בהנחת תפילין בין תפילין של יד לתפילין של ראש ועבירה גדולה היא, וחוזר עליה מעורכי המלחמה, פירו' כדאמרינן (סוטה מ"ד ע"א) מי האיש הירא; הירא מעבירות שבידו כן פשוט, עכ"ל.^י

אתרע ליה מזליה

עוד גורם למותו במלחמה הוא מפני 'רוע מזלו', כמ"ש רשב"ם (דברים כ, ה), וז"ל, ילך וישוב לביתו - אם ירך לבבו וירא מזלו פן ימות במלחמה וגו'. שישנותן אל לבו כשהולך למלחמה ודואג שמא אין לי מזל לחנך את ביתי או את אשתי או את כרמי ולכך גרם מזלי ללכת עתה במלחמה ומתוך כך ירא למות.^{יא}

או מפני שהכניס עצמו - בבחירתו - למקום סכנה, כמ"ש רלב"ג (שמואל א כו, י), וז"ל, או במלחמה ירד ונספה - ר"ל שהוא בעצמו מצד בחירתו יסבב שימות בלא עתו, וזה כי מי שלא בא עתו עדין הנה יתכן בבאו במקום הסכנה שימות בלא עתו, עכ"ל.

וספדו עליו כמספד על היתיד - משיח בן יוסף

ומשיח בן יוסף עתיד למות במלחמה ע"י ארמילוס, כמ"ש בסוכה (נב ע"א).

יהי ותן אל לבו דברי האור החיים (במדבר כד, יז), וז"ל, וקם שפט מישקאל רמזו על משיח בן אפרים, והכוונה בזה כי אם ישראל יהיו בגדר שיהיו נקראים 'יעקב'; לא יאיר להם אלא משיח בן דוד, אבל משיח בן אפרים ימות במלחמה ראשונה שיהרגו רומילוס, כאומרם ז"ל (שם). אבל אם ישראל יהיו כולן צדיקים שבשם 'ישקאל' יתכנו, אז אפילו אותו שבט שהוא משיח הבא מאפרים - נקם, פירוש, תהיה לו תקומה לפני אויביו ולא יהרגו רומילוס. ותמצא שציון גדולי ישראל (פ'ח שער העמידה) לכיון בתפלתו כשאנו אומרים לישועתך קניתי ה' וגו' לבקש רחמים על משיח בן אפרים שלא יהיה נהרג במלחמה, עכ"ל.

^ח וע"ע ספורנו (דברים כ, ה), וז"ל, פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכו. שמא יש עליו עבירה שבשביה יענש בזה העונש המבואר בתוכחות ויזיק לאחיו שיניא את לבם וזולתו, עכ"ל. וע"ע באלשיך (דברים כ, ב) וז"ל, פן ימות במלחמה, מיצרו המעכו, עיי"ש.

^ט ועין מזרחי (דברים כ, ז), וז"ל, שאם לא ישמע אל דברי הכהן שילך וישוב, אבל יחשוב ויאמר, כיון שאין עבירות בידי, איני רוצה לשמוע אל דברי הכהן שאלך ואשוב, כדאי הוא החטא הזה, שימות בעבורו, אף על פי שאין לו עבירה אחרת, עכ"ל. ועין עקדת יצחק (שער צד ד"ה והנה אם כן).

^י עין ברבינו בחיי (במדבר לב, לב), וז"ל, ודרשו רז"ל: (שיר השירים רבה ד, ז) אלו בני גד ובני ראובן שקיימו תנאם, כי היו בוטחים בגבורתם וכחם בזכות המצוה שבידם, וכענין שדרשו רז"ל: (דברים לג, כ) "וטרף זרוע", בזכות תפילין שבזרוע, "אף קדקד", בזכות תפילין שבראש, עכ"ל. ועין מצת שימורים (שער התפילין ד"ה אבל מסטרא), וע"ע רשב"ץ (מגן אבות פ"א, ד"ה וכבר חקרנו בזה).

^{יא} ועין גור אריה (שם) וז"ל, ובשביל חלש דעתו עליו, אתרע ליה מזליה ומת במלחמה. ודבר זה גורם המיתה, עכ"ל. ובסוד הדברים כתב הריקאנטי (שם), וז"ל, והנה האיש שבנה בית ולא חנכו או ארש אשה ולא לקחה או נטע כרם ולא חללו, הרי הוא כמי שזימן הכלה לחופה והלך לו, והרי הוא נרגן מפריד אלוף, כי הדברים התחתונים עולים למעלה, וראוי הוא למות במלחמה, עכ"ל.

^{יב} ועין בספר האמונות והדעות (לרס"ג, מאמר ח), שהאריך בזה.

^{יג} והבן, שכאן רמז משיח בן דן, (עיי' בלבבית עבודת השם ערך 'א').

^{יד} עיי' מבט הפנימי (001) שמשיח בן יוסף נלחם על משיח בן דוד, ומשיח בן דוד שומר על משיח בן יוסף. וזה ע"י קוצו של יו"ד, בחינת שער הנו"ן של קדושה.